

[1] zus 1918-1938

Zus wordt in Semarang geboren en krijgt de doopnamen Bernardine Cornelia. Op schoolrapporten staat soms Erna, maar haar familie noemt haar Zus, en haar vader noemt zijn jongste dochter liefkozend Krullenkop of Krullenbol.

DE KOTA BAROE IN 1939

Op zondag 17 december 1939 om 11 uur in de ochtend kwam de ms Kota Baroe aan in Tandjoen Priok, de haven van Batavia. Een paar uur daarvoor was een groep afhalers al met een motorboot het schip tegemoet gevaren om de opvarenden te verwelkomen. Gezagvoerder Hachteboer meerde de boot af aan de passagierskade van de Lloyd waar in de ontvangsthal familie en vrienden de reizigers uit Nederland opvangen. Een van de passagiers was Erna Wennubst. Haar vader en zus zijn gekomen om haar mee te nemen naar Soerabaja. Na ruim vijf jaar is ze weer thuis in haar geboorteland Nederlands-Indië. Toen ze naar Nederland vertrok was ze nog een kind en heette ze Zus; nu kwam ze terug als Erna, de naam die ze tijdens haar studie had aangenomen. Een week na deze zondag wordt ze formeel volgens de wet volwassen, 21 jaar.

Als ze van boord gaat, krijgt ze van een bemanningslid, Eerste Officier Willem Oosting, een getuigschrift in haar handen gedrukt, waarin hij namens de volledige bemanning verklaart:

‘Dat Mej. Wennubst de 36e uitreis van bovenvermelde bodem [de Kota Baroe] zich gedurende het oorlogsgevaar, waaronder eventueel op mijnen lopen of torpedering inbegrepen, zoals het een flinke Hollandsche jongedame betaamt, ondanks alle nervositeit, manmoedig heeft gedragen.

Dat zij zich wegens gebrek aan amusement aan boord van dit schip vrijwillig heeft aangeboden om dienst te doen als schilderes. Hoewel het dagelijks, na haar volbrachte kloddertaak, aan enigen der bemanning moeite heeft gekost, om het dek weder verfvrij te maken, was het resultaat alles overweldigend.

Ook als typiste heeft zij zich buitengewoon verdienstelijk gemaakt. Ondanks enige correcties was ook dit werk alleszins bevredigend en

14. Met vader en Pop in 1921.

kan ondergetekende haar ten zeerste aanbevelen als kwastenkunstenares en typiste.’

De bemanning heeft overduidelijk plezier beleefd aan haar. De ruim vier weken aan boord waren voor haar ook een prettige ontdekkingsreis geweest waarin ze zich, zo schrijft ze later aan haar verloofde, voor het eerst realiseerde een vrouw te zijn die indruk kon maken op volwassen mannen. Uit die complimenten haalt ze de bevestiging dat ze een aantrekkelijke, hoogopgeleide jonge vrouw is die trots kan en mag zijn op haar diploma van de Universiteit Nijmegen. Voor alle zekerheid heeft Erna na de buluitreiking ook nog een aantal praktische diploma’s gehaald, zoals Stenografie, want je weet immers nooit. Na haar afstuderen in de zomer van 1938 was Erna nog een tijdje blijven wonen bij haar moeder en twee broers in de Barbarossastraat in Nijmegen, maar ze was altijd al zeker van haar plannen: ze zou terug naar huis gaan. Als begin 1939 haar vader tijdens zijn periodieke verlof in Nederland haar nog meer aanspoort om terug te keren naar Indië, is het moment van vertrek slechts een kwestie van tijd. Via reisbureau Lisonne Lindeman boekt zij een ticket op de Kota Baroe, een vrachtschip van de Rotterdamse Lloyd, die oorspronkelijk half oktober gepland stond voor de reis naar Batavia, maar de boot kwam veel later dan gepland aan in Rotterdam. Volgens het reisbureau was het oponthoud in Londen veroorzaakt door een verplichte quarantaine in verband met de uitbraak van een besmettelijke ziekte, maar in feite, zo blijkt later, lag er een diplomatieke rel tussen Engeland en Nederland aan ten grondslag. Het schip dat uit Batavia kwam was aan de ketting gelegd en een deel van de vracht was in beslag genomen. De Engelsen waren gespannen en wantrouwig want het land was sinds 1 september in oorlog met Duitsland na de inval in Polen. Nederland was vooralsnog geheel tegen de zin van de Engelsen

neutraal, net als tijdens de Eerste Wereldoorlog en handelde nog steeds met de Duitsers. Alle andere passagiersboten naar Batavia voor dat seizoen waren volgeboekt, dus er was geen andere optie dan wachten. Eind oktober krijgt ze te horen dat de boot op 14 november ‘s avonds zal vertrekken vanuit Rotterdam. Ze mag drie m³ bagage meenemen plus haar piano, die ze in 1930 van haar vader in Soerabaja had gekregen. Daarnaast zijn er drie kisten met haar hele hebben en houwen, plus een vouwstoel. Twee weken voor de afvaart moet ze die bagage in de Lloydloods aanleveren met een duidelijk onderscheid in een deel ‘niet tijdens de reis’ en een deel ‘in bagageruim’ dat wel tijdens de tocht bereikbaar is. Hutbagage mag een week later aan boord komen. De bagage- en noodhavenverzekering is zeker niet onverstandig, want een paar dagen voor vertrek krijgt zij te horen dat het schip op last van de Nederlandse overheid springstoffen zal vervoeren. Het schip zal dan ook geen havens in Engeland aandoen. Erna en de andere passagiers moesten vooraf instemmen met het gebod op het schip te blijven op het moment dat de lading onderweg in alle stilte aan boord gebracht zou worden.

De Kota Baroe uit 1929 was vernoemd naar een oude wijk van Jogjakarta. Geheel in de traditie van de Rotterdamse Lloyd kregen de schepen inheemse namen, terwijl de schepen van de concurrent, de maatschappij ‘Nederland’, allemaal namen van beroemde Nederlanders meekregen. Lloyd had een hele serie Kota-schepen die vooral als vrachtschip werden ingezet op de vaart tussen Nederland en Indië. Ze hadden slechts een beperkte accommodatie voor passagiers. Het schip had uitsluitend eerste klas passagiershutten, maar van de 30 plaatsen waren er maar negentien bezet. Zus heeft hut 10, bed A. Ook haar vriendin Annie Holzapffel zit op deze boot. De eerste dagen, in de Europese wateren is de

spanning van de oorlog goed merkbaar. De Engelse en Franse marine zijn nerveus en ze zijn beducht voor acties van Duitse onderzeeërs. Op de Kota Baroe heeft de gezagvoerder alle voorbereidingen getroffen om eventuele mijnen en torpedo’s te vermijden en de passagiers onmiddellijk in veiligheid te brengen mocht het schip onverhoopt geraakt worden. De lichten werden ‘s nachts gedempt en de reddingssloepen hingen buiten de reling strijkklaar. De passagiers sliepen tijdens de doortocht door het Kanaal gekleed op bed met een bundeltje papieren en wat kleding naast zich. In konvooi met andere vrachtschepen voer de Kota Baroe door de Golf van Biskaje waar af en toe verkenningsvliegtuigen van de Franse luchtmacht over het dek scheerden. Het is een van de laatste reizen van een schip dat uit Rotterdam naar Gibraltar vaart, want midden december is de tocht te riskant geworden. Vanaf dat moment moeten passagiers eerst per speciale boottrein naar Genua om van daaruit verder naar Indië te varen. Als Erna met de Kota Baroe in de haven van Gibraltar aankomt, heerst daar ook een gespannen stemming. Elk Engels schip dat binnenkwam werd meteen in het grijs van de oorlogscamouflage geschilderd en kreeg een afweerman. Een groep gewapende militairen kwam het schip inspecteren en gaf instructies over de verder te varen route. De geruchten dat het Suezkanaal dicht zou zijn bleken niet waar te zijn. Wel werd er in konvooi naar de Rode Zee gevaren. Daarna keerde de rust terug, de oorlog raakte steeds verder weg en op de rest van het traject gebeurt weinig opzienbarends – op het schilderwerk van Erna na blijkbaar. De gezagvoerder vermijdt voor alle zekerheid het Britse Colombo op Ceylon en bereikt na vier weken langs de normale route via Sabang en Belawan de haven van Batavia, waar elke oorlogsdreiging nog ver weg is. Het schip heeft in die havens ook nog eens, als echte pakketboot, 215 zakken brie-

venpost en 94 zakken pakketpost opgepikt voor Batavia.

Toen het schip uit Rotterdam vertrok was het miezerig en kil weer, bij aankomst in Tandjoen Priok is het een feest van herkenning voor de thuiscomers. Het licht, de geuren, de temperatuur en voor Erna natuurlijk het weerzien met haar zus Pop en haar vader Henk. Ze is vol zelfvertrouwen en kan niet wachten op het nieuwe leven als volwassene in haar moederland. Veel later beschrijft ze haar gemoedstoestand van dat moment in een brief aan haar verloofde: ‘Ik was een idealiste en, ach, wat voelde ik me ‘sterk’ en bruisend van optimisme. Goed gemeente raadgevingen nam ik wel aan, maar ik voelde me zo zeker dat ik er inwendig eigenlijk een beetje plezier om had.’

OPGROEIEN BINNEN DE KATHOLIEKE ZUIJL

Erna komt in 1939 dus terug in het Indië van haar kinderjaren. Met roepnaam Zus had ze daar tot het begin van de middelbare school een typische koloniale jeugd gehad. Op foto's uit die tijd is te zien dat ze tochtjes naar de bergen maakt, tennist, paardrijdt, met vriendinnen in de lommerrijke tuin rond het huis speelt en in zee zwemt. Er zijn veel vriendinnen. Ze trekt vooral op met Truus en Make Coenraad en Nel en Thea Terken, met wie ze haar leven bevriend zal blijven. Later in 1948 schrijft ze over haar jeugd: 'In ons gezin trad ik weinig op de voorgrond, papa realiseerde zich nauwelijks dat ik bestond en toen deed dat me nog niet veel, want ik leefde zo mijn eigen droomleventje, was daarnaast wild als een jongen. [...] Het ene moment uitgelaten voetballend vechtend en stoeiend, het volgend moment stil naar de piano sluipend of zoet in een hoekje op de grond zittend, luisterend naar de typisch oosterse geluiden van voorbijgaande kooplui of bij het vallen van de schemering naar de wind door de palmen.' Die geluiden hoorde zij in Soerabaja waar ze vanaf haar zesde woont. Haar vader had een autohandel in deze havenstad, in die tijd de een-na-grootste plaats van de kolonie Nederlands-Indië, en de hoofdstad van Oost-Java. De tijd waaraan ze refereert moet ergens eind van de tweede helft jaren twintig van de vorige eeuw zijn geweest, want zij is op 24 december 1918 geboren. In het Julianaziekenhuis van Semarang kwam zij als de tweede van vier kinderen ter wereld en kreeg de doopnamen Bernardine Cornelia. In de dagelijkse omgang binnen het gezin Wennubst werden de officiële katholieke doopnamen niet gebruikt. Haar oudste zus Magda uit 1915 werd Pop genoemd, haar broer Henricus (1923) was niet Henk maar voor iedereen Boy en de jongste broer Bernardus (1924) luisterde naar de naam Dick.

Het gezin woonde permanent in Indië en

leefde in relatieve welstand met volgens goed koloniaal gebruik veel bedienend personeel om de familie te ondersteunen in de dagelijkse activiteiten in en rond het huis. De oude kolonie maakte een grote ontwikkeling door in het begin van de eeuw. Na 1910 steeg de Europese bevolking sterk en kwamen er eerst avonturiers, nú kwamen er veel meer goed opgeleide arbeidskrachten in de ambtenarij, de handel en bij ondernemingen. De oorspronkelijke pionierssamenleving van tempo doelloe, zo karakteristiek voor de negentiende-eeuwse kolonie, verdween, zeker in de steden. Daar ontstond een Europese bovenlaag en een Europese cultuur. Omdat haar vader de eerste jaren van haar leven regelmatig van baan veranderde en als gevolg daarvan moest verhuizen, gaat ze naar verschillende lagere scholen; in Soerabaja op de Zusterschool en in Weltevreden op het Instituut der Zusters Ursulinen. Elke keer dat ze zes maanden op verlof in Den Haag woonden, moest Zus naar een school in Nederland. Dat was passen en meten voor de ouders want de schoolvakanties liepen niet synchroon met die in Indië. Daar begon het schooljaar, als gevolg van het klimaat, op 1 juli en de grote vakantie was van medio oktober tot medio november met een lange overgangsvakantie van begin mei tot 1 juli. In de eerste twaalf jaar van haar leven is Zus al drie keer naar Nederland op een dergelijk verlof geweest en steeds weer weten de ouders een goed katholieke school te vinden, die tijdelijk jonge verlofgangers opvangt. Tijdens het verlof in 1926 zit ze op de St. Vincentusschool van de Broeders van Maastricht in Den Haag en in 1930 gaat ze de hele verlofperiode in het Pensionaat 'Mariënbosch' van de Zusters van de Heilige Maagd in Nijmegen en volgt daar een voorbereidende (zesde) klas. Zus krijgt een positief schooladvies, ze zou makkelijk de MMS aankunnen volgens de directrice. Teruggekomen legt haar vader Henk de lat hoger. Ze gaat na

terugkeer niet naar de MMS maar naar de driejarige HBS in Soerabaja die onder leiding staat van de Ursulinen der Romeinse Unie. Deze orde was de eerste vrouwelijke orde binnen de katholieke kerk die zich specifiek met onderwijs en opvoeding van meisjes ging bezighouden en vertoonde spiritueel en qua organisatie gelijkenis met de Jezuïeten. De Ursulinen hadden een klooster annex school aan de Darmo Boulevard in Soerabaja. Er heerste een streng regime en de kledingvoorschriften logen er niet om: niet te laag bij de hals, niet doorschijnend, zo eenvoudig mogelijk, tot even over de knie, de helft van de bovenarm, broek tot aan de knie, geen vleeskleurige kousen. Tijdens de gymles is het tenue een witte blouse met donkerblauwe broek of rok met sportkousen en tennisschoenen. Zus blijft haar hele jeugd in de rooms-katholieke zuil studeren en het heeft, ook gezien de cijfers voor de vakken godsdienst, liturgie en Bijbelse geschiedenis, geen negatief effect op haar geloofsbelijdenis. Integendeel, ze heeft zelfs een 10 voor catechismus. Een medeleerling kan zich nu nog verbazen over de inhoud van de lessen. 'Onze H.B.S. was in feite niet anders dan een in een tropische omgeving geplante Nederlandse H.B.S. Het curriculum was geheel gebaseerd op dat van dezelfde school in het verre Moederland. Natuurlijk kregen wij met plantkunde meer te maken met kembang merak, kembang sepatu [Pauwbloem en Hibiscus] etc., dan met typische Nederlandse plantennamen, die daar niet te vinden waren. Wij kregen bij aardrijkskunde veel meer over de Indische Archipel te horen en te lezen dan in Nederland ooit het geval is geweest, maar over Nederland moesten wij minstens net zo veel weten als onze medeleerlingen in Amsterdam of Groningen.'

Tijdens haar middelbare schoolperiode is ze in de puberteit en die is heftig geweest getuige haar eigen woorden: 'Tot plotseling papa me ontdekte, verbaasd zag en hoorde hoe ik zelf

problemen had aangesneden en probeerde te verwerken; heftig en hartstochtelijk verdedigde wat ik had uitgedacht. Nauwelijks van zijn verbazing bekomen kwam het ongeluk, waardoor hij bijna verloor wat hij net ontdekt had, en met alle kracht en liefde die er in hem was heeft hij mij teruggesleept van die uitnodigende, lichte poort. Ik was er hem toen niet dankbaar voor. Mijn leventje liep weliswaar vrij normaal, maar de poort lokte en lokte en ik wilde zo graag zien of er daar achter iets was van het vele gedroomde.' Het is een mysterieuze passage die veel vragen oproept en voor meerdere uitleg vatbaar is. Het kan inderdaad om een ongeluk gaan, er zou sprake geweest zijn van een val uit een boom of van een balkon met een schedelbasisfractuur als gevolg en dus een levensgevaarlijke situatie. Maar de beschrijving van het gebeurde is op zijn minst schimmig en dat zou kunnen wijzen op een taboe, het verzwijgen van iets zondigs. Zus zou als puber heel goed in haar ontdekkings-tocht van het leven en uit honger naar kennis, grenzen hebben willen verleggen, en zo'n tocht kon tegelijkertijd de grens tussen leven en dood tot een uitdaging maken. Ze zou niet de eerste zijn die in haar nieuwsgierigheid – misschien onbedoeld – de dood opzocht. Maar het kan ook door die katholieke achtergrond, een nieuwsgierigheid zijn geweest hoe dat hiernamaals er voorbij Petrus uitziet.

Hoe het ook zij, de gebeurtenis heeft een grote invloed op haar gehad. Haar jeugd heeft een wending genomen en ze ontwikkelt zich van een avontuurlijk kind tot een serieuze puber. Ze reflecteert: 'Genezing kwam, maar met bergen moeilijkheden, mijn uitbundige levenslusten en mijn jongensachtige wildheid werden volkomen aan banden gelegd, mijn karakter forcerende in één richting. Ik was binnen betrekkelijk korte tijd volkomen veranderd: veel te ernstig en innerlijk heel opstandig om het buitengesloten zijn

van allerlei heerlijkheden, die een jeugd zo aantrekkelijk kunnen maken.' De enige 'heerlijkheid' is muziek. Ze deelt die passie met haar vader.

In 1930 koopt hij speciaal voor zijn muzikale dochter bij de muziekzaak *His Masters Voice* een piano van het merk Eckhardt & Sohne en betaalt daarvoor het forse bedrag van 650 gulden.

VAN WINNUBST IN NEDERLAND NAAR WENNUBST IN INDIË

Zus is het favoriete kind van haar vader. Hij bemoeit zich intensief met haar. 'Hij heeft me altijd op een verbluffende manier weten duidelijk te maken waar precies de schoen wrong en al wilde ik dat dikwijls op dat moment niet bekennen, later moest ik toch altijd toegeven dat hij gelijk had.' Haar moeder blijft veel meer buiten beeld, in ieder geval in die jeugd jaren; met haar vader kan ze over van alles praten. Die vader is als Henricus Maria Petrus in 1891 in Amsterdam geboren, met als roepnaam Henk. Hij is het zesde kind en de tweede zoon van Petrus Winnubst en Anna Swart. Het gezin woont dan nog op de Lange Leidschedwardsstraat 43. In juni van hetzelfde jaar verhuist de familie naar de Ziesenskade 1, naast het Barlaeus Gymnasium. Veel meer dan lagere school zal Henk niet genoten hebben, want hij is heel vroeg aan het werk gegaan. Hij heeft vanaf zijn veertiende allerlei baantjes als winkelbediende en als vertegenwoordiger die klanten thuis bezoekt om bestellingen op te nemen. Het is aannemelijk dat hij tijdens die tochten door de stad Cor Armée is tegengekomen. Zij reageert in 1912 op een advertentie in de krant *De Tijd* voor de betrekking als kindermeisje bij de familie Bertrams-Niessen op Keizersgracht 230. Ze krijgt per 1 december van dat jaar die baan met volledige kost en inwoning bij deze gegoede familie met vier kinderen, en Henk kwam vaak op het kantoor van Bertrams. Cor was een jaar ouder dan Henk en werd geboren in de Kerkstraat als tweede kind. Ze is vernoemd naar haar opa die op dezelfde dag verjaarde. Het verliefde stel kwam min of meer uit hetzelfde sociaaleconomische milieu, niet rijk en ook niet arm, maar de culturele wereld waarin ze beiden opgroeiden, verschilde hemelsbreed; zij uit een beperkt milieu waarin een ruime blik op de wereld niet echt gestimuleerd

werd, hij uit een omgeving waarin allerlei musici – en sommige van naam en faam – over de vloer kwamen.

In het eerste semester van 1913, na zijn dienstplicht, zijn ze verloofd en in korte tijd krijgt het leven van Henk een enorme wending: hij krijgt een nieuwe baan, een nieuw vaderland en zelfs een nieuwe achternaam. Eerst krijgt hij een brief van zijn voormalige werkgever Henrichs Kuinders & Co. Deze zaak is benaderd door de firma Watering met de vraag of zij een bediende kennen voor een betrekking in Indië en wel bij de Maatschappij ter Voortzetting der Zaken v/h J.R. de Vries en co in Bandoeng. 'J.R. de Vries was de oprichter van het grootte warenhuis De Vries, dat thans Bandoeng siert, hij was pionier op velerlei gebied, in een tijd dat van alles wat nu gedachteloos als gewoon wordt geaccepteerd, nog niets aanwezig was.' Men dacht meteen aan Henk, omdat deze de laatste tijd nogal rusteloos was en misschien wel trek had in een avontuur in Indië. Henk kon als hij wilde de volgende dag al op gesprek komen. Dat gebeurt twee weken later en half april volgt een definitieve aanstelling als winkelbediende/etaleur. Standplaats is Bandoeng met een aanvangssalaris van 200 gulden per maand, inclusief vrij wonen. Winnubst krijgt een voorschot op zijn salaris ter dekking van de passage per boot in tweede klasse. Hij krijgt ook nog eens 100 gulden in contanten mee voor kosten onderweg. De firma heeft ook maar meteen een plek op de SS Goentoer geboekt die op 18 juni 1913 uit Marseille zal vertrekken en bij de brief is ook een trenbiljet naar die stad aan de Middellandse Zee.

De Goentoer is een stoomschip en heeft veel meer accommodatie dan de Kota Baroe waarmee dochter Zus in 1939 naar Batavia zou varen. Met zijn 114 bemanningsleden betekent dit bij 118 passagiers een bijna een-op-een bezetting. Drie weken ervoor was het stoomschip, ver-

noemd naar de vulkaan op West-Java, vertrokken uit de Rotterdamse haven. In Southampton had het schip de Britse passagiers aan boord laten komen, maar het merendeel van de Nederlandse reizigers stapte pas op in Marseille, waar ze vanuit Nederland met de trein naar toe zijn gereisd. Op die manier konden ze de vanwege de grote kans op zeeziekte beruchte reis door de Golf van Biskaje vermijden. In die tijd organiseerde de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij met slaaptreinen de 24 uur durende reis naar Marseille en de Riviëra via Parijs zonder overstappen.

De ss Goentoer was in die tijd het paradepaardje van de Rotterdamse Lloyd. Had de Kota Baroe alleen maar eersteklasheduten, hier was de passagiersaccommodatie klassiek onderverdeeld in een eerste, tweede, derde en vierde klasse (het tussendek). De eerste klasse was de grootste en de tweede klasse van Henk bevond zich in de kampanje (de verhoogde achtersteven van het schip) en was ingericht voor 40 passagiers. De reisgids meldt: 'Alle verblijven zijn ruim geventileerd. De grote patrijspoorten der opperdekhutten, en de vierkante ramen in brugdek- en promenadedekhutten hebben alle jaloezieën. De patrijspoorten hebben ene opening van 18" schoon glas. De ruimte voor koffers onder de couchettes is lang 1,50 m., breed 0,60 m., hoog 0,43 m.' Het schip was voor zijn tijd zeer modern en speciaal voor de tropische lijndienst ingericht, het had elektrische verlichting en fans, draadloze telegrafie en ander modern comfort. Alles was erop gericht om het de mensen zo gemakkelijk mogelijk te maken en om verveling gedurende de ruim vier weken op zee te vermijden. De passagiers kunnen musiceren, brieven schrijven en boeken lezen in de bibliotheek annex leessalon, en biljarten. Henk is snel populair, want hij was een talentvol pianist die als hij de kans kreeg meteen achter zijn lievelingsinstrument kroop.

Hij heeft vele medereizigers tijdens de monotone reis getrakteerd op een flink aantal uitvoeringen van zowel klassieke als populaire nummers. Er werd daardoor veel gedanst en zelfs een bal masqué gehouden in een van de salons op het schip.

De reis verloopt voorspoedig en in de voormiddag van zaterdag 5 juli meert het schip aan in Tandjoen Priok, de haven vlakbij Batavia. Henk krijgt die dag meteen een goed beeld van de verschillen tussen Nederland en Indië. De passagiers kunnen niet meteen van boord want eerst doet de politie een inval en neemt duizend kilo opium in beslag in de veronderstelling dat dit illegaal het land binnengesmokkeld werd. Het blijkt later een vergissing, want het was eigendom van de koloniale overheid die via de afdeling de 'Opium-Regie' het monopolie in deze handel had. Het bleef die dag nog langer onrustig want op de kades braken ongeregelheden uit met Mekkgangers, zo wordt in eerste instantie in de kranten gemeld. Later blijkt dat een veel groter iets te zijn geweest. Het waren de eerste uitingen van politieke organisatie van moslims in het land, die grotere zelfbeschikking en vrijheid claimden. Het was een deel van een intellectuele elite die, als gevolg van Europees onderwijs, waarden als vrijheid, zelfbeschikking en gelijkheid van alle volken koesterde en dat vertaalde in de wens van meer democratie en participatie. Henk kan pas in de avonduren van boord. Daar krijgt hij van de autoriteiten een document dat hem toestemming geeft om Java en Madoera binnen te gaan. Op dit document prijkt nog steeds de naam Winnubst met een i, maar bij een loket verder let de ambtenaar van dienst niet op en maakt er Wennubst van. Met die achternaam gaat Henk verder door het leven.

Voordat Henk naar Indië vertrok had hij verkering gekregen met Cor Armée. Al vroeg was Cor uit haar ouderlijk huis vertrokken om te gaan werken als huishoudelijke hulp. De relatie

tussen de twee had zich in de maanden voorafgaand aan zijn vertrek, gunstig ontwikkeld, maar er is geen tijd meer om een huwelijk te organiseren. Cor wil hem zeer zeker naar Indië volgen maar heeft meer tijd nodig om haar voorbereidingen op het vertrek naar Bandoeng goed te regelen. Een eerste noodzakelijke stap is natuurlijk een huwelijk en dat vindt plaats op 30 juli 1914 in Amsterdam, zonder de aanwezigheid van Henk zelf. In de *Indische Courant* van de volgende dag staat de voltrekking vermeld: Henk trouwt C. Armoe [sic!] met de handschoen, zoals dat vaker gebeurde met Indiëgangers. De koningin moest daarvoor officieel toestemming geven. Een paar maanden later, op 12 september 1914, is Cor met de ss Prins der Nederlanden uit Amsterdam vertrokken en gaat na aankomst bij Henk in Bandoeng wonen. Dat lag in de Preanger-regio, een belangrijk, productief en rijk plantagegebied met koffie, thee, kinine en andere gewassen die door Nederlandse plantage-eigenaren winstgevend werden geproduceerd. Eind augustus 1915 wordt daar oudste dochter Magda geboren.

EEN CARRIÈRE IN AUTO'S

In Europa is in die jaren de Eerste Wereldoorlog gaande. In Indië was korte tijd paniek door geruchten over een aanstaande invasie van Japan en het resultaat was een grootschalig hamsteren. De eerste jaren erna waren vooral de zee- en handelsblokkades van de strijdende partijen voelbaar omdat Nederland minder handel kon drijven en het had meteen gevolg voor de kolonie: economische malaise met hoge prijzen, voedseltekorten en gebrek aan exportmarkten. En zoals zo vaak leidt een crisis tot een nieuwe werkelijkheid. Indië ging zich veel meer richten op Amerika en andere landen aan de Pacific. Het beste bewijs daarvoor is de automarkt die na deze oorlog voor Henk zo belangrijk zou worden. Er bestond al een concurrentiestrijd tussen auto's van Europese en Amerikaanse makelij. Een historicus ziet het zo: 'Won de Europese wagen het in betrouwbaarheid en degelijkheid, de Amerikaan zegevierde in snelheid en klimvermogen en... op de prijs. Bovendien leverde men de Amerikaanse auto geheel compleet af in standaarduitvoering. Dat trok en leverde groot gemak. [...] Toen brak de Eerste Wereldoorlog uit en dat was voor de Amerikanen de kans zich van de Indische markt meester te maken. Terwijl in Europa de ene na de andere fabriek of werd verwoest of ingericht voor oorlogsdoeleinden, rezen in het land van de dollar de autoconcerns als paddenstoelen uit de grond. Nadat de strijdbijl was begraven en de Europeanen zich weer op de export konden toeleppen vonden ze in Indië de markt in handen van Amerika.'

Henk voldoet die oorlogsjaren goed bij toko De Vries en maakt snel carrière. Hij klimt op tot Hoofd Employee, maar in 1917 verandert hij van baan en wordt administrateur van de Semarangsche Automobiel Maatschappij in Midden-Java dat bekende merken als Buick en Indian motoren verkoopt. De familie verhuist

naar de Gombel in Semarang. De garage is verderop gevestigd in de Heerenstraat en eigenaar van de zaak is Henri Wouter Jonkhoff, die in Indië begonnen was met een zaak in piano's en muziekinstrumenten maar na enige tijd met succes de handel in fietsen, motoren en auto's was begonnen. Deze avontuurlijke man baande nieuwe wegen door de binnenlanden van Java, vloog als een van de eersten boven de Preangerheuvels en berichtte uitvoerig of liet berichten over al die avonturen in de lokale media. 'Zijn eigenaardige reclame bestond hierin, dat hij in een der grote bladen een uitnodiging zond om een vertegenwoordiger om met hem een autotocht te maken. Met zo'n verslaggever in de auto nam hij plaats achter het stuur en dan ging het over bergen en dalen, over bijna onberijdbare wegen, door de wouden in Sumatra, tegen de steilste hellingen op en er weer af, over bamboe bruggen, die achter hen instortten, zodat zijn verslaggever enthousiaste, romantische verslagen en beschrijvingen naar zijn blad zond. Zo maakte hij reuzenreclame, die hem niets kostte en zijn auto's werden bij tientallen verkocht.' Deze Jonkhoff moet Henk enorm geïnspireerd hebben, want hij trekt er veel op uit, exploreert tot dan toe onbegane paden en doet mee aan allerlei wedstrijden en avontuurlijke tochten dwars door Java. Het respect is wederzijds. Henk krijgt de procuratie van de firma samen met Van Cooten, de schoonzoon van Jonkhoff. Als deze laatste tijdelijk naar het buitenland vertrekt, wordt Henk waarnemend directeur en later directeur van de maatschappij in Semarang. Daar wordt in 1918 Bernardine Cornelia geboren, vernoemd naar respectievelijk haar opa Armée en haar moeder. Haar roepnaam is Zus.

In Semarang blijft het gezin evenmin erg lang. De zaken van Jonkhoff lopen na een tijdje niet geweldig meer; het bedrijf trekt zich terug uit de autobranche en concentreert zich op de